

LINGUOPRAGMATIC CHARACTERISTICS OF ONOMATOPOEIC UNITS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Nosirova Naima Abduraxmonovna

Toshkent Ijtimoiy

Innovatsiyalar Universiteti

Elektron pochta:

naimanosirova4802@gmail.com

Telefon: [+99890 905 48 02]

Abstract

This article provides a comparative analysis of the linguopragmatic properties of onomatopoeia in English and Uzbek. The study examines the phonetic, morphological, and semantic aspects of imitative words in the two languages, as well as their use in sociocultural contexts. The results of the study, conducted using corpus linguistics and sociolinguistic methods, showed that onomatopoeia in English are more common in short and isolated forms ("pop", "bang"), while those in Uzbek are more common in repetitive and rhythmic forms ("g'ir-g'ir", "shov-shov"). In addition, it was found that onomatopoeia in English is used mainly in the media and advertising, and in Uzbek in folklore and everyday speech. The results of the study are of practical importance in improving language teaching methods, translation theory, and intercultural communication. The article analyzes the role of onomatopoeia in language culture and the mechanisms for expressing national worldviews through them. It is recommended to conduct research in this area from the perspective of cognitive linguistics in the future.

Keywords: onomatopoeia, linguopragmatics, imitative words, English language, Uzbek language, comparative linguistics.

ONOMATOPEIK BIRLIKLARNING INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi onomatopeik birliklarning lingvopragmatik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda ikki tilning taqlidiy so'zlarining fonetik, morfologik va semantik jihatlarini, shuningdek ularning ijtimoiy-madaniy kontekstdagi qo'llanilishi o'rganilgan. Korpus lingvistikasi va sotsiolingvistik usullar yordamida olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ingliz tilidagi onomatopeyalar ko'proq qisqa va izolyatsiyalangan shaklda ("pop", "bang"), o'zbek tilidagilar esa takroriy va ritmik shaklda ("g'ir-g'ir", "shov-shov")

uchraydi. Bundan tashqari, ingliz tilida onomatopeyalar asosan media va reklamada, o'zbek tilida esa folklor va kundalik nutqda ko'proq qo'llanilishi aniqlandi. Tadqiqot natijalari til o'qitish metodikasi, tarjima nazariyasi va madaniyatlararo kommunikatsiyani takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega. Maqolada onomatopeyalarning til madaniyatidagi o'rni va ular orqali milliy dunyoqarashni ifodalash mexanizmlari tahlil qilingan. Kelajakda ushbu sohada kognitiv lingvistika nuqtai nazaridan tadqiqotlar o'tkazish tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: onomatopeya, lingvopragmatika, taqlidiy so'zlar, ingliz tili, o'zbek tili, qiyosiy tilshunoslik.

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВУКОПОДРАЖАТЕЛЬНЫХ ЕДИНИЦ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В статье представлен сравнительный анализ лингвопрагматических свойств звукоподражаний в английском и узбекском языках. В исследовании рассматриваются фонетические, морфологические и семантические аспекты подражательных слов в двух языках, а также их использование в социокультурных контекстах. Результаты исследования, проведенного с использованием методов корпусной лингвистики и социолингвистики, показали, что звукоподражания в английском языке чаще встречаются в кратких и изолированных формах («рор», «bang»), тогда как в узбекском языке чаще встречаются в повторяющихся и ритмических формах («g'ir-g'ir», «shov-shov»). Кроме того, было установлено, что звукоподражания в английском языке используются в основном в СМИ и рекламе, а в узбекском языке — в фольклоре и повседневной речи. Результаты исследования имеют практическое значение для совершенствования методики преподавания языков, теории перевода и межкультурной коммуникации. В статье анализируется роль звукоподражаний в языковой культуре и механизмы выражения через них национальных картин мира. Рекомендуется в дальнейшем проводить исследования в этой области с позиции когнитивной лингвистики.

Ключевые слова: онomatopeя, лингвопрагматика, подражательные слова, английский язык, узбекский язык, сравнительное языкознание.

Kirish

Onomatopeik birliklar - tabiiy tovushlarni taqlid qiluvchi so'zlar - har qanday tilning leksik tizimida alohida o'rin tutuvchi muhim lingvistik hodisadir. Bugungi kunda tilshunoslikda onomatopeyalarni o'rganish nafaqat leksikologiya, balki

pragmalingvistika, etnolingvistika va madaniy lingvistika kabi sohalarining kesishish nuqtasida joylashgan dolzarb mavzudir. Mazkur tadqiqotda ingliz va o'zbek tillaridagi onomatopeik birliklarning lingvopragmatik xususiyatlarini qiyosiy o'rganish orqali ikkala til madaniyatidagi umumiy va farqli jihatlar aniqlanishi maqsad qilingan.

Onomatopeyalarni o'rganishning dolzarbligi quyidagi jihatlarida namoyon bo'ladi: birinchidan, ular tilning madaniy kodini aks ettiruvchi lingvokulturologik markerlar hisoblanadi; ikkinchidan, turli tillarda onomatopeyalarning qo'llanishida kuzatiladigan farqlar lingvistik universal va idiosinkratik xususiyatlarni tushunish imkonini beradi; uchinchidan, zamonaviy kommunikatsiya sharoitida (ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar va reklama sohasida) onomatopeyalarning roli tobora ortib bormoqda.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, u ikki turli tillar (german va turkiy tillar guruhlariga mansub tillar) vakillarining tovushlarni lingvistik ifodalashdagi umumiy va o'ziga xos jihatlarini ochib beradi. Amaliy ahamiyati esa, o'zbek tilini chet tillari sifatida o'rgatish jarayonida onomatopeyalarni to'g'ri tushuntirish va o'qitish metodikasini ishlab chiqishga xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqotda quyidagi asosiy vazifalar hal etiladi:

1. ingliz va o'zbek tillaridagi onomatopeyalarning fonetik tuzilishini qiyosiy tahlil qilish;
2. ularning semantik va grammatik xususiyatlarini aniqlash;
3. turli kommunikativ kontekstlarda (folklor, badiiy adabiyot, kundalik nutq, reklama) qo'llanishining lingvopragmatik jihatlarini o'rganish.

Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o'zbek tillarining milliy korpuslari, lug'atlar, badiiy asarlar va ommaviy kommunikatsiya vositalaridagi misollar tahlil qilingan. Metodologik jihatdan qiyosiy-tipologik, korpus va sotsiolingvistik usullar qo'llanilgan.

Adabiyotlar tahlili

Onomatopeyalar haqidagi ilmiy tadqiqotlar so'nggi o'n yilliklarda sezilarli darajada ko'paygan bo'lsa-da, ular asosan alohida tillar doirasida o'rganilgan. Kristall (2003) ingliz tilidagi onomatopeyalarni semiotik jihatdan tahlil qilib, ularning til belgisi sifatidagi o'ziga xosligini ta'kidlagan. O'zbek tilshunosligida esa O'zbek tilining izohli lug'ati (2019) taqlidiy so'zlarning morfologik tuzilishi va ularning grammatik xususiyatlariga alohida e'tibor bergan. Xalqaro miqyosda Anderson (2018) turli madaniyatlarda onomatopeyalarning qo'llanishini psixolingvistik nuqtai nazardan o'rgangan. O'zbekistonlik olim Qodirov (2020) esa o'zbek tilidagi onomatopeyalarning etnolingvistik jihatlarini yoritgan. Biroq, mavjud adabiyotlarda ingliz va o'zbek tillaridagi onomatopeyalarning lingvopragmatik xususiyatlarini qiyosiy o'rganishga bag'ishlangan izchil tadqiqotlar deyarli yo'q.

Ayniqsa, ikkala tildagi onomatopeyalarning:

- a) Kommunikativ kontekstlarda qo'llanish farqlari
- b) Madaniy konnotatsiyalarning lingvistik ifodasi
- c) Zamonaviy media vositalaridagi roli

kabi jihatlar yetarlicha o'rganilmagan. Mazkur tadqiqot shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, u nafaqat tilshunoslikka, balki madaniyatshunoslik va kommunikatsiya fanlariga ham hissa qo'shadi.

Metodologiya

Tadqiqot metodologiyasi quyidagi ilmiy usullar asosida ishlab chiqilgan bo'lib, ular tadqiqotning ishonchliligini va natijalarining obyektivligini ta'minlashga qaratilgan:

1. Qiyosiy tahlil usuli

Bu usul orqali ingliz va o'zbek tillaridagi onomatopeik birliklarning tuzilish jihatidagi va funksional xususiyatlari tizimli ravishda taqqoslandi. Tahlilning asosiy jihatlar:

- a) Fonetik tuzilishdagi farqlar (tovush takrorlanishi, ritmik naqshlar)
- b) Morfologik transformatsiyalar (so'z yasalishi, grammatik shakllar)
- c) Semantik maydonlarning o'zaro moslashuvi
- d) Pragmatik kontekstdagi qo'llanish imkoniyatlari

2. Korpus lingvistikasi usullari

Tadqiqotda quyidagi elektron korpuslar tahlil qilindi:

- a) **O'zbek milliy korpusi** (UzNC) - 50 million so'zdan iborat ma'lumotlar bazasi
- b) **Amerika ingliz tili korpusi** (COCA) - 1 million so'zdan iborat namunalari
- c) **Google Books Ngram Viewer** - tarixiy tendentsiyalarni kuzatish

Korpus tahlili quyidagi parametrlar bo'yicha olib borildi:

- a) Onomatopeyalarning chastota taqsimoti
- b) Kolokatsiyalar va so'z birikmalari
- c) Chronologik o'zgarishlar (1990-2023)

3. Sotsiolingvistik so'rovnoma

Tadqiqotning empirik qismida quyidagi usullar qo'llanildi:

- a) **Demografik ma'lumotlar:** 50 nafar ingliz va 50 nafar o'zbek tilida so'zlashuvchi respondentlar (20-45 yosh oralig'idagi)
- b) **So'rov usuli:** uch qismdan iborat anketa:
 1. Onomatopeyalarni tanib olish testi
 2. Kontekstli qo'llash vazifalari
 3. Assotsiativ tajribalar
- c) **Statistik tahlil:** SPSS 26 dasturida chi-kvadrat va t-test usullari

Metodologik innovatsiyalar:

1. Lingvomadaniy komponentni sonli tahlil bilan uyg'unlashtirish
2. Korpus ma'lumotlarini ijtimoiy so'rov natijalari bilan solishtirish

3. Onomatopeyalarning vizual ifodalanishini tahlil qilish (memlar, komikslar)

Tadqiqotning metodik jihatdan ishonchliligi quyidagi omillar bilan ta'minlandi:

- Tanlangan korpuslarning vakillik darajasi
- Respondentlarning tasodifiy tanlash usuli bilan belgilanishi
- Statistik ma'lumotlarning $p < 0.05$ ahamiyat darajasida tekshirilishi
- Har bir metodning ustuvorliklarini hisobga olgan holda ularni integratsiyalash

Ushbu metodologik yondashuv onomatopeyalarni nafaqat lingvistik jihatdan, balki ularning madaniy va kommunikativ ahamiyatini ham chuqur o'rganish imkoniyatini yaratdi.

Natijalar va tahlil

1. Fonetik farqlar:

- Inglizcha onomatopeyalar ko'p hollarda qisqa va takrorlanuvchi ("buzz", "meow"), o'zbekchalari esa uzunroq va ritmik ("gir-gir", "shov-shov").

2. Pragmatik funksiyalar:

Kontekst	Ingliz tili	O'zbek tili
Hayvonot tovushlari	"Wow-wow" (it)	"Gav-gav" (it)
Emotsional ifoda	"Ufh!" (nafarat)	"Uh!" (achchiqlik)

3. Madaniyatlararo farqlanish:

Ingliz tilida onomatopeyalar ko'proq media va reklamada ("Snap, Crackle, Pop!" - Kellogg's), o'zbek tilida esa folklor va kundalik nutqda ("G'oq-g'oq deb qoqdi eshik") ishlatiladi.

Xulosa va takliflar

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek tillaridagi onomatopeik birliklar nafaqat fonetik va morfologik jihatdan, balki pragmatik funksiyalar jihatidan ham sezilarli farqlarga ega. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy natijalarni quyidagicha umumlashtirish mumkin:

Birinchi, ingliz tilidagi onomatopeyalar ko'proq qisqa va izolyatsiyalangan shakllarda (masalan, "pop", "bang") uchraydi, o'zbek tilida esa ular ko'pincha takroriy shaklda ("g'ir-g'ir", "shov-shov") va ritmik naqshga ega. Bu farq ikkala tilning fonologik tizimidagi asosiy farqlardan kelib chiqadi.

Ikkinchi, semantik jihatdan o'zbek tilidagi onomatopeyalar ko'proq nuanslarga ega bo'lib, ular harakatning intensivligi, davomiyligi va tabiatini aniqroq ifodalaydi. Misol uchun, suv to'kilishi uchun "shalap-shulup", "shilp-shilp" kabi turli variantlar mavjud.

Uchinchidan, pragmatik jihatdan ingliz tilidagi onomatopeyalar ko‘proq media va reklama sohasida ("Snap, Crackle, Pop!" - Kellogg's), o‘zbek tilida esa ular folklor (masal, ertaklar) va kundalik nutqda ko‘proq qo‘llaniladi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, uning natijalari:

1. Chet tillarini o‘qitish metodikasini takomillashtirishda
2. Tarjima nazariyasi va amaliyotida
3. Madaniyatlararo kommunikatsiyani yaxshilashda
4. Til o‘rganish dasturlarini ishlab chiqishda qo‘llanilishi mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun quyidagi yo‘nalishlar tavsiya etiladi:

- Onomatopeyalarning bolalar nutqidagi rivojlanishini o‘rganish
- Turli lahjalardagi onomatopeyalarni qiyosiy tahlil qilish
- Onomatopeyalarning kognitiv lingvistika nuqtai nazaridan o‘rganilishi

Xulosa qilib aytganda, onomatopeyalar tilning muhim lingvokulturologik markeri bo‘lib, ular orqali tilning madaniy kodini, milliy dunyoqarashni va nutq madaniyatining nozik jihatlarini tushunish mumkin. Ushbu tadqiqot bu borada muhim ilmiy asos yaratdi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yangi yo‘nalishlarni belgilab berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Crystal, D.** (2003). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 5th ed. Blackwell Publishing.
2. **O‘zbek tilining izohli lug‘ati.** (2019). 4-jild. Toshkent: "Fan" nashriyoti.
3. **Zwicky, A.** (2005). "Onomatopoeia and Iconicity in Language Development". *Journal of Pragmatics*, 37(8), 1205-1228.
4. **Qodirov, G.** (2020). *O‘zbek tilidagi taqlidiy so‘zlar: Lingvomadaniy tadqiqot*. Toshkent: O‘zMU nashriyoti.
5. **Anderson, L.** (2018). *Cross-Cultural Analysis of Sound Symbolism*. Cambridge University Press.
6. **Baugh, A.C. & Cable, T.** (2012). *A History of the English Language*. 6th ed. Routledge.
7. **Rahmonov, U.** (2021). "O‘zbek va ingliz tillaridagi onomatopeyalarning qiyosiy tahlili". *Til va adabiyot*, 3(4), 45-62.
8. **Bolinger, D.** (1986). *Intonation and Its Parts: Melody in Spoken English*. Stanford University Press.
9. **Hasanova, D.** (2019). *Lingvokulturologiya asoslari*. Toshkent: "O‘qituvchi" nashriyoti.
10. **Yule, G.** (2020). *The Study of Language*. 7th ed. Cambridge University Press.
11. **Mirzayev, T.** (2017). *O‘zbek folklorida onomatopeyalar*. Samarqand: "Samarqand" nashriyoti.
12. **Fromkin, V. et al.** (2018). *An Introduction to Language*. 10th ed. Cengage Learning.

13. **O‘rinboyev, S.** (2022). "Onomatopeyalarning lingvopragmatik xususiyatlari". *Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi*. Toshkent.
14. **Cruse, D.A.** (2011). *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford University Press.
15. **Nazarov, B.** (2021). *Tilshunoslikning dolzarb masalalari*. Toshkent: "Universitet" nashriyoti.
16. **Trask, R.L.** (2007). *Language and Linguistics: The Key Concepts*. 2nd ed. Routledge.
17. **Xolmirzayev, A.** (2020). "O‘zbek tilining leksik-semantik tizimi". *Til va adabiyot*, 2(3), 12-29.
18. **Saussure, F.** (2011). *General Linguistics*. Columbia University Press.
19. **Matthews, P.H.** (2014). *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. 3rd ed. Oxford University Press.
20. **Abdullayeva, M.** (2023). *Cognitive Aspects of Onomatopoeia*. Tashkent State University Press.
21. **Halliday, M.A.K.** (2014). *An Introduction to Functional Grammar*. 4th ed. Routledge.
22. **Karimov, N.** (2019). *Comparative Linguistics: Theory and Practice*. Tashkent: "Akademnashr".
23. **Lyons, J.** (1995). *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge University Press.
24. **Umarova, Z.** (2022). "Cross-Linguistic Analysis of Sound Symbolism". *Philological Sciences*, 5(1), 78-95.

Elektron manbalar:

1. Corpus of Contemporary American English (COCA) - <https://www.english-corpora.org/coca/>
2. Uzbek National Corpus - <http://corpus.uz>
3. Google Books Ngram Viewer - <https://books.google.com/ngrams>